

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ; КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

УДК 343.37

DOI <https://doi.org/10.32782/pdu.2025.3.14>

О. А. Симоненко

аспірантка кафедри кримінального права,
процесу та криміналістики

Інституту економіки та права Класичного приватного університету

ORCID: orcid.org/0009-0008-6875-4008

ДО ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ ПРИВЛАСНЕННЯ, РОЗТРАТИ АБО ЗАВОЛОДІННЯ ЧУЖИМ МАЙНОМ ШЛЯХОМ ЗЛОВЖИВАННЯ СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ СВОЇМ СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ

У статті досліджуються проблеми та особливості кваліфікації привласнення, розтрата або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем відповідно до законодавства України (частина 2 статті 191 Кримінального кодексу України).

Проаналізовано кримінальне правопорушення, передбачене частиною 2 статті 191 Кримінального кодексу України, у системі кримінальних правопорушень проти власності відповідно до вітчизняного законодавства.

Констатовано, що Конституція України у статті 13 проголосила, що держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання та соціальну спрямованість економіки. Однак, в умовах війни підвищується ризик зловживань та незаконного привласнення майна, зокрема гуманітарної допомоги чи ресурсів, призначених для забезпечення армії та цивільного населення, що не лише підриває довіру громадян до державних інституцій, а й створює додаткові загрози для економічної та національної безпеки.

Детально розглянуто об'єктивні та суб'єктивні ознаки привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем. Проведено розмежування таких форм вчинення даного кримінального правопорушення, як «привласнення», «розтрата», «заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем». Визначено зміст даних понять. Зроблено висновки про те, що аналіз трьох форм вчинення досліджуваного кримінального правопорушення свідчить про те, що їх ключова відмінність полягає у способі протиправного заволодіння чужим майном. Зокрема: 1) у випадку привласнення майно фактично переходить у володіння винного та може бути повернуто законному власнику, хоча завдається майнова шкода; 2) розтрата, на відміну від цього, означає остаточне використання чи передання майна третім особам, що робить неможливим його відновлення у власності потерпілого; 3) заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем характеризується тим, що службова особа реалізує свої службові повноваження, надаючи протиправним діям вигляду правомірності, однак фактично використовує їх для особистої вигоди або на користь інших осіб. Таким чином, усі три форми мають спільну спрямованість – незаконне заволодіння чужим майном, проте відрізняються механізмом вчинення та правовими наслідками, що є визначальним для правильної кваліфікації відповідних діянь.

Ключові слова: кваліфікація, кримінальна відповідальність, привласнення, розтрата, заволодіння чужим майном, зловживання службовим становищем, службова особа, воєнний стан, надзвичайний стан.

Постановка проблеми. Актуальність дослідження проблем кваліфікації кримінальних правопорушень проти власності, зокрема і передбаченого ч. 2 ст. 191 Кримінального кодексу України (далі – КК України), визначається розвитком криміногенних явищ в нашій державі, які пов'язані з негативними процесами, що відбуваються в її економіці. На загострення такої ситуації та поширення корисливої злочинності (в тому числі і чиненої службовими особами з використанням свого службового становища), безпосередньо або частково впливає і такий фактор як військова агресія росії проти України. В умовах війни підвищується ризик зловживань та незаконного привласнення майна, зокрема гуманітарної допомоги чи ресурсів, призначених для забезпечення армії та цивільного населення. Це не лише підриває довіру громадян до державних інституцій, а й створює додаткові загрози для економічної та національної безпеки. Тому аналіз і вдосконалення механізмів кримінально-правової протидії таким правопорушенням набувають особливої ваги в таких умовах.

За сучасними уявленнями щодо системи соціальних цінностей однією з найважливіших із них вважається власність. Конституцією України проголошується, що держава забезпечує захист права власності (ст. 13) [1]. У розвиток зазначеного конституційного положення Особливою частиною КК України передбачено окремий розділ, присвячений кримінальній відповідальності за вчинення кримінальних правопорушень проти власності (Розділ VI). Підвищена суспільна небезпечність таких правопорушень обумовлюється тим, що вони спричиняють не лише суттєву майнову шкоду, але й деякі з таких злочинів порушують фізичну та психічну недоторканність людей і навіть спричиняють шкоду їх здоров'ю. Правова охорона власності виступає важливим завданням кримінального права, тому положення закону про кримінальну відповідальність мають бути сформульовані так, щоб адек-

ватно відображати зміст і небезпечність злочинних посягань на різні форми власності в Україні. Чинне законодавство про кримінальну відповідальність за кримінальні правопорушення проти власності поки що не в повній мірі відповідає зазначеним вимогам. Його положення не відзначаються чіткістю формулювань, деякі з них термінологічно перевантажені. Тож дискусійними залишаються відповідні теоретичні положення. Дослідниками цієї проблематики висловлюються протилежні за змістом погляди з низки важливих для теорії і практики питань, зокрема, щодо сутності таких явищ, як власність, чуже майно та право на нього, заволодіння майном, привласнення, розтрата тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема кримінально-правової характеристики кримінальних правопорушень проти власності знайшла широке відображення в дослідженнях вітчизняних та зарубіжних фахівців, зокрема М. І. Бажанова, Н. О. Гуторової, Т. А. Денисової, С. Ф. Денисова, О. М. Джужи, О. О. Дудорова, В. П. Ємельянова, М. Й. Коржанського, О. М. Литвинова, П. С. Матишевського, М. І. Мельника, В. О. Навроцького, М. І. Панова, А. О. Пінаєва, В. Я. Тація, В. М. Трубникова, П. Л. Фріса, М. І. Хавронюка, П. В. Хряпінського, В. В. Шаблістого та інших. У межах зазначеної проблематики здійснено значну наукову роботу: підготовлено та захищено дисертаційні дослідження, опубліковано низку монографій, навчальних посібників і наукових статей, що свідчить про стійкий інтерес наукової спільноти до даного питання та його вагоме значення для розвитку кримінально-правової науки. Зокрема це: дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право – Я. О. Татаркевич «Викрадення у кримінальному праві України: поняття та форми» (Одеса, 2022 р.) [2]; дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право – І. В. Самокиш «Кримінально-правова охорона власності за законодавством України та країн Східної Європи»

(Одеса, 2021р.) [3]; «Злочини проти власності. Теоретико-правове дослідження» – Ю. А. Дорохіна (монографія, Київ, 2016 р.) [4]; дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук (доктора філософії) за спеціальністю 12.00.08 кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право – К. В. Паламарчук «Кримінальна відповідальність за розбій: порівняльно-правове дослідження» (Київ, 2017 р.) [5]; дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право – Л. М. Демидова «Кримінально-правова відповідальність за заподіяння майнової шкоди» (Харків, 2014 р.) [6]; дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право – А. Ю. Швець «Предмет злочинів проти власності у кримінальному праві України» (Київ, 2011 р.) [7]; дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право – О. А. Слабченко «Кримінально-правова характеристика привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем» (Київ, 2014 р.) [8]; дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право – С. С. Сироватка «Кримінальна відповідальність за привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, вчинені у співучасті» (Дніпро, 2020 р.) [9], дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право – Цивінський О. І. «Відповідальність за заволодіння чужим майном, вчинене службовою особою» (Львів, 2023 р.) [10] та інші

Здобутки зазначених науковців безперечно мають неабияке науково-пізнавальне та прикладне значення, проте вони переважно стосуються окремих аспектів проблеми або торкаються більш широко контексту кримінально-правової чи кримінологічної характеристики кримінальних правопорушень проти власності взагалі.

Мета статті. Дослідження питань щодо проблем та особливостей кваліфікації привласнення, розтрата або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем.

Виклад основного матеріалу. Привласнення, розтрата або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем (ч. 2 ст. 191 КК України), становлять одну з найгостріших проблем сучасного правового поля України. Сутність такого кримінального правопорушення полягає у порушенні особою встановлених законом повноважень і використанні свого службового положення (статусу) з метою незаконного та безоплатного заволодіння чужим майном. У подібних діях концентрується подвійна небезпека: по-перше, посягання на право власності як одне з фундаментальних прав людини, а по-друге – підриг авторитету державної служби та довіри до інститутів влади. Таке злочинне діяння відноситься до корупційних кримінальних правопорушень.

Особливої актуальності ця проблема набула з початком широкомасштабної війни в Україні, коли було введено правовий режим воєнного стану. Відповідно до п. 11 ч. 1 ст. 67 КК України вчинення кримінального правопорушення з використанням умов воєнного чи надзвичайного стану визнається обтяжуючою обставиною [11]. Це свідчить про те, що законодавець надає особливого значення протидії таким діянням у кризові періоди, коли будь-які прояви службових зловживань здатні завдати значної шкоди не лише окремим особам, а й державі в цілому.

Слід наголосити, що у воєнний період суттєво зросла кількість кримінальних правопорушень, пов'язаних із протиправним заволодінням майном, зокрема тих, що були вчинені з використанням службового становища. Паралельно спостерігається збільшення інших категорій злочинів, серед яких посягання проти основ національної безпеки України, злочини проти громадської безпеки та інші. У відповідь на ці виклики держава вдалася до посилення кримінально-правових засобів захисту. Так, Законом України № 2117-IX

від 07.03.2022 р. було внесено зміни до КК України, спрямовані на посилення відповідальності за кримінальні правопорушення проти власності, передбачені статтями 185, 186, 187, 189 та 191 КК України, якщо вони вчинені в умовах воєнного або надзвичайного стану [12]. Це рішення обґрунтовується тим, що зазначені правопорушення традиційно становлять вагомий частину кримінальної статистики в Україні, а під час війни їх суспільна небезпека набуває особливої значущості. Так, відповідно до статистичних даних Офісу Генерального прокурора (до 02.01.2020 р. – Генеральна прокуратура України), протягом останніх шести років, включаючи період повномасштабної збройної агресії, спостерігається значна динаміка у сфері кримінальних правопорушень, передбачених ст. 191 КК України. Зокрема, у 2019 р. на обліку перебувало 8417 подібних кримінальних правопорушень, за якими повідомлено про підозру 3900 особам. У 2020 р. їх кількість зросла до 11 160. При цьому підозру оголошено 5676 особам. У 2021 р. – до 11 012 правопорушень. Підозру отримали 6040 осіб. Водночас у 2022 р. спостерігається певне зниження цього показника. Було зафіксовано 6698 правопорушень, підозру у вчиненні яких отримали 3074 особи [13]. Разом з тим, відповідно до Єдиного державного реєстру судових рішень, за цей же період було оприлюднено лише 1694 електронних копії обвинувальних вироків у справах щодо привласнення чи розтрата майна. За інформацією Державної судової адміністрації України, кількість осіб, засуджених за ст. 191 КК України, становила: у 2019 р. – 340 осіб (з них за ч. 2 ст. 191 – 14), у 2020 р. – 276 осіб (з них 7 – за ч. 2 ст. 191), у 2021 р. – 259 осіб (з них 24 – за ч. 2 ст. 191), а у 2022 р. – 201 особу, з яких 29 – за ч. 4 ст. 191 КК України [14, с. 201]. Тут також слід підкреслити, що з 03.03.2022 р. було введено нову кваліфікуючу ознаку – вчинення цього злочину в умовах воєнного чи надзвичайного стану, що безпосередньо позначилося на практиці правозастосування [12]. В подальшому у 2023 р. було обліковано 9222 кримінальні правопорушення за ст. 191 КК України (з них повідомлено про

підозру – 4171 (45,2%) особам, закрито – 696 (7,5%). У 2024 р. з 7743 облікованих кримінальних правопорушень (у яких в 3776 випадках (48,8%) повідомлено про підозру) було закрито 639 проваджень (8,3%) [15, с. 3]. Тож у динаміці 2019–2024 рр. спостерігається певна мінливість у кількості кримінальних правопорушень, передбачених ст. 191 КК України. Якщо у 2019–2021 рр. їх число коливалося в межах 8–11 тис. щорічно з поступовим зростанням, то у 2022 р., вже в умовах воєнного стану, відбулося помітне зниження (до 6698 правопорушень). Водночас різко скоротилася й кількість осіб, яким повідомлено про підозру. У 2023 р. знову зафіксовано зростання (9222 провадження), а у 2024 р. – повторне зменшення до 7743. При цьому офіційні дані свідчать про значний розрив між кількістю зареєстрованих правопорушень та реальною кількістю обвинувальних вироків: за п'ять років оприлюднено лише близько 1,7 тис. електронних копій вироків. Також статистика демонструє, що питома вага засуджених за ч. 2 ст. 191 КК України є невисокою, що підтверджує складність доведення таких діянь у суді. Це ще раз засвідчує нагальну потребу у подальшому ґрунтовному вивченні зазначених кримінальних правопорушень у контексті дослідження корупційних проявів та механізмів їх запобігання.

Згідно зі змістом примітки до ст. 45 КК України закон відносить до корупційних кримінальних правопорушень, злочинні діяння, передбачені статтями: 191 (Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем), 262 (Викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживанням службовим становищем), 308 (Викрадення, привласнення, вимагання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів чи заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем), 312 (Викрадення, привласнення, вимагання прекурсорів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим стано-

вищем), 313 (Викрадення, привласнення, вимагання обладнання, призначеного для виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, чи заволодіння ним шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем та інші незаконні дії з таким обладнанням), 320 (Порушення встановлених правил обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів), 357 (Викрадення, привласнення, вимагання документів, штампів, печаток, заволодіння ними шляхом шахрайства чи зловживання службовим становищем або їх пошкодження), 410 (Викрадення, привласнення, вимагання військовослужбовцем зброї, бойових припасів, вибухових або інших бойових речовин, засобів пересування, військової та спеціальної техніки чи іншого військового майна, а також заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем), у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем, а також кримінальні правопорушення, передбачені статтями: 210 (Нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням), 354 (Підкуп працівника підприємства, установи чи організації), 364 (Зловживання владою або службовим становищем), 364-1 (Зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми), 365-2 (Зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги), 368 (Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою), 368-3 (Підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми), 368-4 (Підкуп особи, яка надає публічні послуги), 368-5 (Незаконне збагачення), 369 (Пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі), 369-2 (Зловживання впливом) КК. Крім того кримінальними правопорушеннями, пов'язаними з корупцією вважаються кримінальні правопорушення, передбачені статтями: 366-2 (Декларування недостовірної інформації), 366-3 (Неподання

суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування) КК [11].

Тож кримінальне правопорушення, передбачене ч. 2 ст. 191 КК України є одним з корупційних проявів, яке пов'язано з незаконним обертанням службовою особою майна на свою користь. Відповідно до цієї кримінально-правової норми кримінально караним є привласнення, розтрата або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем [11].

Стаття 191 КК України має складну конструкцію та охоплює кілька самостійних форм протиправного заволодіння майном. Так частина перша статті передбачає дві форми злочинного діяння – привласнення та розтрату чужого майна, яке було ввірене особі чи перебувало у її віданні. Ці форми характеризуються тим, що злочинець уже має законний доступ до майна, однак використовує його всупереч інтересам власника. Частина друга розширює диспозицію, передбачаючи третю форму кримінального правопорушення – заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовим становищем. Особливістю цієї норми є те, що всі три діяння (привласнення, розтрата та заволодіння) можуть бути вчинені виключно службовою особою і лише у спосіб, прямо вказаний законодавцем – шляхом зловживання своїм службовим становищем. Це надає злочину корупційного характеру та поєднує його з посяганням не лише на власність (відносини власності), а й на належне функціонування державного управління.

У частинах 3–5 досліджуваної кримінально-правової норми законодавець закріпив кваліфікуючі та особливо кваліфікуючі ознаки цього кримінального правопорушення: його вчинення повторно, за попередньою змовою групою осіб, в умовах воєнного чи надзвичайного стану, організованою групою, а також у великому чи особливо великому розмірі. Наявність таких ознак істотно підвищує ступінь суспільної небезпечності вчиненого, оскільки вони свідчать про більший масштаб шкоди або зростання загрози для публічних інтересів.

Діяння, передбачені ч. 2 ст. 191 КК України, належать до злочинів із матеріальним складом, що означає:

Їх обов'язковою ознакою є заподіяння майнової шкоди потерпілому, яка має чітке грошове вираження.

Злочин вважається закінченим із моменту, коли винна особа отримує реальну можливість розпорядитися чужим майном на власний розсуд та фактично починає її використовувати.

Слід підкреслити, що диспозиція ст. 191 КК України поєднує в собі як загальні форми корисливих кримінальних правопорушень проти власності, так і особливі, пов'язані зі зловживанням службовим становищем, що в умовах воєнного стану набуває особливої актуальності та потребує підвищеної уваги правозастосовних органів.

Суб'єкт злочину, передбаченого ч. 1 ст. 191 КК України – це особа, якій майно було ввірене або передане (знаходилося у її віданні). Суб'єкт же злочину, передбаченого ч. 2 ст. 191 КК України, є спеціальним. Тобто кримінальній відповідальності за вчинення цього правопорушення може підлягати не будь-яка особа, а лише та, яка наділена організаційно-розпорядчими чи адміністративно-господарськими функціями, або ж має інші передбачені службовими обов'язками повноваження щодо розпорядження чужим майном. Це певна службова особа. Наприклад, у Сумській області директор комунальної школи єдиноборств обвинувачувався у розтраті майна школи, будучи службовою особою з відповідним службовим становищем. Зокрема, йдеться про розтрату грошових коштів (частин бюджетних фондів), що мала місце через зловживання повноваженнями [16]. При цьому суб'єкт злочину тісно пов'язаний із предметом посягання, тобто з чужим майном. Саме наявність такого юридичного зв'язку між службовою особою та ввіреним їй або таким, що перебуває у її віданні майном, створює можливість вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 191 КК України. У випадку, передбаченому ч. 2 ст. 191 КК України, конкретна службова особа, користуючись наданими їй службовими повноваженнями, вчиняє привласнення,

розтрату чи заволодіння чужим майном шляхом зловживання своїм службовим становищем. Це можуть бути, наприклад, керівник підприємства, його заступник, головний бухгалтер або інша службова особа, яка має реальну можливість розпоряджатися майном у межах своєї компетенції. Зокрема, у справі № 349/1588/20 (вирок від 15.01.2025) встановлено, що предметом доказування за ч. 2 ст. 191 є: підтвердження повноважень службової особи щодо майна; факт, що майно ввірене чи належало до сфери її повноважень; факт заволодіння шляхом зловживання службовим становищем [17]. Разом із тим, якщо службова особа незаконно заволодіває чужим майном, але при цьому не має визначеного законом або службовими обов'язками юридичного зв'язку з цим майном, її дії не можуть бути кваліфіковані за ст. 191 КК України. У таких випадках вони підлягають кваліфікації за іншими статтями КК України – наприклад, як крадіжка (ст. 185), шахрайство (ст. 190) чи інше злочинне посягання на власність. При цьому кожна із зазначених вище форм кримінального правопорушення може бути реалізована виключно за наявності прямого умислу та корисливого мотиву у винної особи, що підлягає обов'язковому доведенню стороною обвинувачення. Так Верховний Суд України виправдав особу, за нестачі доказів у справі, де прокурор наполягав, що дія особи містить склад злочину за ч. 2 ст. 191 (заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовим становищем), погодився з рішеннями судів попередніх інстанцій про невдоволення обвинувальним актом. Суд дійшов висновку, що не доведено прямий умисел та корисливий мотив, які є обов'язковими елементами злочину за цією нормою [18].

Отже, кримінальне правопорушення, передбачене ст. 191 КК України, може бути вчинене у трьох формах: привласнення; розтрата; заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовим становищем.

Привласнення, як одна з форм розглянутого кримінального правопорушення, полягає у протиправному залишенні за собою чужого майна або його незаконному переданні іншій особі без наміру

повернення законному власнику. Іншими словами, це ситуація, коли винна особа починає ставитися до ввіреного чи довіреного їй майна як до власного, використовуючи його на власний розсуд або передаючи третім особам без відповідних правових підстав.

Розтрата відрізняється від привласнення тим, що передбачає відчуження ввіреного майна шляхом його фактичного витрачання чи передання у користування або власність сторонніх осіб. У такому випадку майно вибуває з володіння винної особи остаточно, що унеможлиблює його повернення власнику на першу вимогу. Відповідно, ключова відмінність розтрата полягає в безповоротному характері вибуття майна з володіння потерпілого.

Заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовим становищем є третьою формою злочину, передбаченого ст. 191 КК України (ч. 2). На відміну від попередніх, ця форма може бути вчинена лише спеціальним суб'єктом – службовою особою. При цьому така особа не завжди є матеріально відповідальною, однак її службові обов'язки повинні надавати їй можливість приймати управлінські чи організаційні рішення щодо майна. Формально її дії можуть виглядати як правомірні та такі, що відповідають службовим повноваженням, однак насправді вони здійснюються всупереч інтересам підприємства чи установи і спрямовані на отримання вигоди для себе або третіх осіб, тоді як сам власник майна зазнає матеріальних збитків.

Відмінність зазначених форм вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 191 КК України, можна представити у вигляді порівняльної таблиці (Таблиця 1).

Тож, у випадку вчинення привласнення, майно, хоча і використовується винним як власне, однак, фактично, може бути повернене власнику. Хоча матеріальна шкода спричиняється. Майно може бути пошкоджено, втрачає товарний вид тощо.

У випадку вчинення розтрата предмет кримінального правопорушення остаточно переходить у власність винного або третіх осіб. Тобто розтрата – це про-

типравне витрачання або відчуження чужого майна, яке було ввірене чи перебувало у віданні особи. Ключові умови: майно ввірене особі або перебуває у її віданні (наприклад, видане під звіт, для доставки, зберігання тощо); мета – використати його не за призначенням (винна особа фактично знищує або витрачає майно, яке не належить їй); наслідок – власник не може повернути це майно, адже воно спожите або передане іншим. Так, у наведеному вище прикладі про протиправні дії кур'єра, який доставляє піцу, слід наголосити на наступному. Якщо кур'єру було офіційно передано цей товар для доставки, то з моменту отримання він є ввіреним майном. Споживання кур'єром піци – це витрачання ввіреного майна не за цільовим призначенням, з прямим умислом на заволодіння. Тобто формально це можна кваліфікувати як розтрата чужого майна. Але, якщо доставщик не мав статусу матеріально відповідальної особи (наприклад, не підписував документи про прийом товару під звіт), то таке діяння можна, скоріше, кваліфікувати як крадіжку (ст. 185 КК України). Якщо ж він дійсно перебував у трудових відносинах і ніс матеріальну відповідальність (наприклад, підписав договір про повну матеріальну відповідальність), тоді діяння носить характер розтрата.

Що стосується заволодіння майном шляхом зловживання особою своїм службовим становищем, то основна особливість об'єктивної сторони вчиненого полягає в тому, що винний діє в рамках своїх повноважень та вчинює діяння, яке має вигляд правомірної дії. Так, у прикладі, коли керівник комунального підприємства уклав договір поставки обладнання з підконтрольною йому фірмою за завищеною ціною, формально всі документи мають бути оформлені належним чином, однак фактично частина коштів, сплачених із бюджету, привласнюється керівником через підставну компанію. Таким чином, він використав своє службове становище для заволодіння чужим (бюджетним) майном, приховавши це під виглядом законних господарських операцій.

Висновки. Отже, аналіз трьох форм вчинення кримінального правопору-

Таблиця 1

Форма кримінального правопорушення	Сутність чиненого діяння	Характер обертання майна на користь винного або третьої особи	Суб'єкт вчинення	Приклад
Привласнення	Незаконне утримання ввіреного майна чи залишення його собі без наміру повернення власнику.	Майно фактично залишається у винного та використовується ним як власне.	Будь-яка особа, якій було ввірене або передане майно.	Кур'єр, замість того, щоб доставити замовлений особою планшет, залишає його у себе та починає використовувати його у власних потребах. Охоронець магазину одягу використовує товар (наприклад куртку) для власних потреб (носить як власну річ).
Розтрата	Протиправне відчуження ввіреного майна, передача або витрачання його на користь інших осіб або на свою користь.	Майно остаточно вибуває з володіння власника і не може бути повернутим.	Особа, якій було ввірене або передане майно.	Складський працівник видав частину гуманітарної допомоги (продуктові набори) своїм знайомим, які не мали на те законних підстав. Кур'єр з'їв піцу, яку мав доставити на замовлення.
Заволодіння шляхом зловживання службовим становищем	Використання службових повноважень для незаконного отримання чи передання чужого майна.	Майно переходить у володіння винного або третіх осіб на підставі, що формально виглядає законною.	Лише службова особа з організаційно-розпорядчими чи адміністративно-господарськими функціями.	Директор підприємства підписав фіктивний договір і переказав гроші фірмі-посереднику, підконтрольній йому. Керівник комунального підприємства уклав договір поставки обладнання з підконтрольною йому фірмою за завищеною ціною.

шення, передбаченого ст. 191 КК України, дозволяє зробити висновок, що їх відмінність полягає насамперед у способі протиправного заволодіння чужим майном. При привласненні майно залишається у винного і може бути повернутим власнику, хоча спричиняється матеріальна шкода. Розтрата ж означає остаточне витрачання або передання майна іншим особам, що унеможлиблює його повернення власнику. А заволодіння шляхом зловживання службовим становищем характеризується тим, що службова особа діє у межах своїх повноважень, створюючи видимість правомірності своїх дій, проте фактично використовує їх для власної вигоди чи в інтересах третіх осіб. Таким чином, хоча всі три форми спрямовані на протиправне заво-

лодіння чужим майном, вони різняться за механізмом реалізації та наслідками, що має важливе значення для правильної кримінально-правової кваліфікації діяння.

Список використаної літератури:

1. Конституція України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/constitution>
2. Татаркевич Я. О. Викрадення у кримінальному праві України: поняття та форми. Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право. Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса. 2022. 258 с.
3. Самокиш І. В. Кримінально-правова охорона власності за законодавством України та країн Східної Європи. Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за

- спеціальністю 081 Право. Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса. 2021. 227 с.
4. Дорохіна Ю. А. Злочини проти власності. Теоретико-правове дослідження. Монографія. Київ. Київський національний торговельно-економічний університет. 2016. 744 с.
 5. Паламарчук К. В. Кримінальна відповідальність за розбій: порівняльно-правове дослідження. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук (доктора філософії) за спеціальністю 12.00.08 Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. Національна академія внутрішніх справ. Київ. 2017. 244 с.
 6. Демидова Л. М. Кримінально-правова відповідальність за заподіяння майнової шкоди. Автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків. 2014. 44 с.
 7. Швець А. Ю. Предмет злочинів проти власності у кримінальному праві України. Автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Держ. НДІ МВС України. Київ. 2011. 20 с.
 8. Слабченко О. А. Кримінально-правова характеристика привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 кримінальне право та кримінологія кримінально-виконавче право. Київ. 2014. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/281527>
 9. Сироватка С. С. Кримінальна відповідальність за привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, вчинені у співучасті. Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право. Дніпро. 2020. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0421U100266>
 10. Цивінський О. І. Відповідальність за заволодіння чужим майном, вчинене службовою особою. Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право. Львів. 2023. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/5802>
 11. Кримінальний кодекс України. Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-03. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/page9>
 12. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство. Закон України № 2117-IX від 03.03.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2117-20#n6>
 13. Офіс Генерального прокурора України. Статистична інформація про кримінальні правопорушення за 2019-2022 р.р. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/dostup-do-publichnoyi-informaciyi>
 14. Петров В. І. До питання про кваліфікацію привласнення, розтрата або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем. Юридичний науковий електронний журнал. № 6. 2023. С. 200–205. URL: http://www.lsej.org.ua/6_2023/zmist.pdf
 15. Розслідування привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого в умовах воєнного стану. [Юсупов В. В., Антощук А. О., Бурлака В. В., Тесленко О. Ю., Семенюк О. А., Бідняк Г. С. та ін.]. Метод. рек. Київ. Нац. акад. внутр. справ. 2025. 122 с.
 16. Судова справа щодо директора комунального закладу (ч. 2 ст. 191 КК України). URL: <https://court.gov.ua/archive/526529>.
 17. Вирок у справі № 349/1588/20 від 15.01.2025 (ч. 2 ст. 191 КК України). URL: <https://opendatabot.ua/court/124415342-c3fe660f540f896f9dddc8f452187c72>.
 18. Верховний Суд України. Постанова від 21.05.2019 р. щодо складу злочину, передбаченого ч. 2 ст. 191 КК України. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/996928>.

Symonenko O. On the problem of qualification of the misappropriation, spending or possession of another's property by way of abuse of official position by an official

the article examines the problems and features of the qualification of appropriation, embezzlement or seizure of someone else's property through abuse of official position by an official in accordance with the legislation of Ukraine (Part 2 of Article 191 of the Criminal Code of Ukraine).

The criminal offense provided for in Part 2 of Article 191 of the Criminal Code of Ukraine is analyzed in the system of criminal offenses against property in accordance with domestic legislation.

It is noted that the Constitution of Ukraine in Article 13 declares that the state ensures the protection of the rights of all subjects of property and economic rights and the social orientation of the economy. However, in times of war, the risk of abuse and misappropriation of property, in particular humanitarian aid or resources intended to support the army and civilian population, increases, which not only undermines citizens' trust in state institutions, but also creates additional threats to economic and national security.

The objective and subjective signs of appropriation, embezzlement of property or its seizure by abuse of official position are considered in detail. The following forms of committing this criminal offense are distinguished: «appropriation», «embezzlement», «seizure of property by abuse of official position». The content of these concepts is determined. It is concluded that the analysis of the three forms of committing the criminal offense under study indicates that their key difference lies in the method of unlawful appropriation of someone else's property. In particular: 1) in the case of appropriation, the property actually passes into the possession of the guilty party and can be returned to the rightful owner, although property damage is caused; 2) embezzlement, in contrast, means the final use or transfer of property to third parties, which makes it impossible to restore it to the ownership of the victim; 3) appropriation of property by abuse of office is characterized by the fact that an official exercises his official powers, giving the appearance of legality to illegal actions, but actually uses them for personal gain or for the benefit of other persons. Thus, all three forms have a common focus – unlawful appropriation of someone else's property, but differ in the mechanism of commission and legal consequences, which is decisive for the correct qualification of the relevant actions.

Key words: *qualification, criminal liability, appropriation, embezzlement, taking possession of someone else's property, abuse of official position, official, martial law, state of emergency.*

Дата першого надходження рукопису до видання: 24.10.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 25.11.2025

Дата публікації: 19.12.2025